

тості до професійної діяльності, що є джерелом впевненості в собі і становить основу розвитку знань, умінь та навичок.

С.М. Кучеренко, Б.Г. Лях, Ю.И. Сычов,
И.И. Литвиненко, В.В. Самчук

ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОРРЕКЦИИ ЛИЧНОСТИ В ХОДЕ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА

В статье рассматривается одно из направлений психологической коррекции личности, от возникновения отрицательных психологических отклонений нормального состояния, которые возникают в ходе учебного процесса от влияния внешних и внутренних возбуждающих источников на нервную систему. Что дает возможность педагогам новое направление при создании технологий обучения, которые приведут к получению психологического комфорта личности, что окажет содействие формированию обучающихся к профессиональной деятельности, которая есть источником уверенности в себе и составляет основу развития знаний, умений и навыков.

S.M. Kucherenko, B.G. Ljakh, U.I. Sychov,
I.I. Iytvynenko, V.V. Samchuk

ONE OF DIRECTIONS PSYCHOLOGICAL CORRECTION OF PERSONALITY DURING EDUCATIONAL PROCESS

The article deals with one of the directions of psychological correction students, from the appearance of negative psychological deviations of the normal state, which arise during the teaching process the influence of external and internal of excitatory sources the nervous system. What allows teachers to create a new direction of technology education which will result in the psychological comfort of students that will help shape the individual to the profession, which is the source of self-confidence and the foundation of knowledge, skills and skills.

Стаття надійшла до редакції 04.05.2010

УДК 37.017.4

*О.В. Кузьменко
м. Харків, Україна*

ВИВЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ КРАЇНИ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ В США

Педагогами США накопичено цікавий досвід організації вивчення кон-

ституції молодшими школярами на уроках громадянознавства. Ця публікація має на меті ознайомити педагогів України зі змістом другого та третього розділів підручника, що використовується в сучасному навчально-виховному процесі американської школи [1].

РОЗДІЛ 2 (уроки 8–10). Тема: *Як була створена наша конституція?* Учням говорять, що матеріал цього розділу дозволить їм зрозуміти як двісті років тому протягом чотирьох місяців розроблялася чинна конституція. Зауважується, що без якісної конституції держава може істотно обмежити і навіть відняти у людини її права. Підкреслюється, що батькам-засновникам, які мали суттєві розбіжності в поглядах на текст конституції, було вкрай складно працювати над цим документом.

Урок 8. Тема: *Скільки представників в конгресі повинен мати кожен штат?* Мета: зрозуміти, які розбіжності були між делегатами Філадельфійського конвенту щодо представництва штатів у законодавчому органі країни. Пропонується проблемне завдання на тему: «*Скільки представників в конгресі повинен мати ваш штат?*». Школярам необхідно уявити себе делегатами згаданого конвенту. Треба розділитися на групи по шість учнів, кожна з яких буде відігравати його роль. Половина членів групи будуть представляти штати з великою кількістю населення, решта школярів – невеличкі штати. Групи мусять відповісти на запитання: скільки представників повинен мати в конгресі кожен штат? Після закінчення обговорення кожна група викладає свої відповіді на класній дошці або великому аркуші. Представник групи готується їх обґрунтувати. Клас обговорює відповіді і намагається з'ясувати, які з них є найкращими. Після вивчення матеріалу уроку треба порівняти відповіді учнів з рішеннями, які насправді прийняли делегати філадельфійського конвенту.

- Питання 1 уроку. *Спір між великими та маленькими штатами.* Зазначається, що одним із найскладніших питань для батьків-засновників було визначення кількості представників від штатів в конгресі. Делегати від невеличких штатів турбувалися. Вони побоювались, що багатонаселені штати будуть мати більше голосів в конгресі і таким чином контролюватимуть владу в країні. На їх думку усі штати, незалежно від кількості населення, повинні були мати однакову кількість конгресменів. Делегати від великих штатів вважали такий підхід несправедливим. Згадана розбіжність здавалася настільки нездоланною, що учасники тодішніх дискусій були готові роз'їхатися по домівках. Кінець кінцем було створено спеціальну комісію, в яку ввійшли по одному представнику від кожного штата. Завданням комісії було шукати вихід.
- Питання 2. *Великий компроміс.* Школярам пояснюють поняття «компроміс». Повідомляється, що згадана комісія знайшла визначне рішення, яке задовольнило обидві сторони. Зміст так званого великого компромісу полягав у наступному. Конгрес складається з двох частин: палати представників і сена-

ту. В палаті представників штати мають делегатів залежно від кількості населення. В сенаті кожен штат має двох представників. Учням кажуть, що великий компроміс зрівняв штати з точки зору впливу на прийняття загальноамериканських законів і захисту своїх інтересів. Це пов'язане з тим, що законопроект повинен бути підтриманий обома палатами конгреса. Увагу учнів звертають на те, що багатьом делегатам конвента такий компроміс не сподобався. Кінець кінцем згадане рішення було ухвалене делегатами з перевагою в один голос. Завдання та запитання для закріплення: *якщо б спір про представництво в конгресі поновився в сучасних умовах, які штати ви б підтримали – великі чи маленькі? Скільки сенаторів має в конгресі ваш штат? Чи знаєте ви їх прізвища? Скільки членів палати представників має ваш штат? Хто це? Поясніть терміни: населення, компроміс, більшість, великий компроміс, палата представників, сенат.*

Урок 9. Тема: *Питання про рабство на філадельфійському конвенті.*
Мета: дізнатися, як батьки-засновники знайшли компроміс відносно використання праці рабів. • Питання 1. *Рабство в Америці.* Повідомляється, що на момент написання «Декларації незалежності» в країні було 500 тис. рабів. Пояснюється походження цього явища, особливе економічне значення рабства та работоргівлі на півдні США. • Питання 2. *Як батьки-засновники ставилися до рабства?* Зазначається, що на конвенті виникла суперечка між делегатами від північних та південних штатів. Останні заявили, що їх штати не будуть визнавати конституцію та не увійдуть до складу нової федеративної держави, якщо не буде збережене рабство. В ході засідань визначились три основні спірні моменти: чи може зберігатися работоргівля?; чи можуть раби вважатися складовою населення штату?; як слід вирішувати питання про біглих рабів? Друге з цих питань мало політичне значення, бо у разі позитивної відповіді на нього південні штати могли мати у конгресі більше представників. • Питання 3. *До яких компромісів прийшли делегати?* Повідомляється, що жителі північних штатів не вели плантаторського господарства і значно менше, ніж мешканці півдня, використовували працю рабів. Тому на філадельфійському конвенті делегати з півночі ставилися до рабства переважно негативно. В ході палких спорів опоненти дійшли таких компромісів: рабство конституцією не скасовується; бігли раби повертаються колишнім господарям; федеральна влада не може перешкоджати до 1808 р. работоргівлі; кожен раб на півдні США статистично розглядався як три п'ятих вільної людини в штаті. • Питання 4. *Скасування рабства.* Школярам кажуть, що сперечаючись про проблему рабства, делегати не цікавилися думкою щодо цього рабів. Повідомляється, що рабство тривало в країні майже вісімдесят років після прийняття конституції. Згадується громадянська війна другої половини XIX ст. Завдання і запитання для закріплення: *Чому у делегатів з півдня та з*

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

півночі були неоднакові погляди на рабство? Чому рішення вважати раба з півдня як три п'ятих вільної людини є прикладом компромісу між делегатами? Уявіть себе делегатом філадельфійського конвенту. Напишіть «лист додому», в якому роз'ясніть своїм родичам зміст спорів між делегатами щодо рабства та визначте свою позицію з цього питання. Поясніть терміни: рабство, раб як три п'ятих вільної людини.

Урок 10. Тема: *У чому полягають основні положення преамбули конституції?* Мета: пояснювати основоположні ідеї про державу і владу, що містить преамбула. • Питання 1. *Про що говорить преамбула?* Пояснюється, що вона відбиває основні цілі конституції, напрями розвитку держави та суспільства. Цитуються перші слова конституції: «Ми, народ...» Школярам кажуть, що цей документ походить від народу як джерела влади. На підставі конституції народ сформував систему управління в країні для захисту прав громадян та зміцнення їх добробуту. Пропонується проблемне завдання на тему: «Основні ідеї преамбули». Учням пропонують уважно прочитати її текст: «Ми, народ Сполучених Штатів, намагаючись вдосконалити наш союз, забезпечити справедливість, спокій в країні, зовнішню безпеку, суспільне благо, захистити цінності свободи для нинішнього та прийдешніх поколінь, устанавлюємо цю Конституцію...». Далі дітям пропонують розділитися на шість груп, кожна з яких буде аналізувати певне положення преамбули. Результати роботи групи представлять класу. Завдання для групи 1. *Дослідити положення: «Ми, народ, ...встанавлюємо цю Конституцію для Сполучених Штатів Америки».* Завдання для групи 2. *Проаналізувати формулювання: «забезпечити справедливість...».* Завдання для групи 3. *Вивчити положення: «забезпечити спокій в країні...».* Завдання для групи 4. *Дослідити формулювання: «забезпечити зовнішню безпеку...».* Завдання для групи 5: *Проаналізувати положення: «забезпечити суспільне благо...».* Завдання для групи 6: *Вивчити формулювання: «захистити цінності свободи...».* Досліджуючи преамбулу, школярі повинні відповісти на запитання: *що значить положення, яке вивчає ваша група? Які приклади ілюструють його зміст? У чому полягає важливість цього формулювання? Яким чином воно пов'язане із захистом ваших прав та добробуту?* Завдання та запитання для закріплення: *які важливі ідеї увійшли до преамбули? Є думка, що найважливішими словами в конституції є перші два слова преамбули: «Ми, народ...» Чи погоджуєтесь ви з цим? Поясніть терміни: преамбула, справедливість, спокій в країні, зовнішня безпека, суспільне благо.*

РОЗДІЛ 3 (уроки 11–15). Тема: *Як батьки-засновники сформували державну владу в нашій країні?* Учням кажуть, що матеріал цього розділу дозволить їм зрозуміти як творці американської державності шукали компроміс між інтересами держави та правами громадянина. Звертається увага на те, що

вони намагалися забезпечити в конституції пріоритет народу відносно держави, яка слугує людині.

Урок 11. Тема: *Як батьки-засновники обмежили повноваження державної влади?* Мета: ознайомитися з тим, як були використані ідеї поділу влади, стримувань та противаг для обмеження владних повноважень. Пропонується проблемне завдання на тему: *«Як би ви організували систему управління в нашій країні?»*. Діти працюють за методикою групової пізнавальної діяльності. Слід уявити, що належить створити систему управління для свого класа. Під час її «формування» треба мати на увазі, що влада мусить поділитися на законодавчу, виконавчу та судову гілки. Пояснюється, що перша гілка буде створювати правила поведінки, друга забезпечуватиме їх виконання, а третій належить розв'язувати спори та колізії, тлумачити правила. Запитання для обговорення школярами в групах: *припустимо, що створюючи систему управління для класу, ви надали всі вказані вище функції якійсь одній групі однокласників. У чому будуть полягати переваги та недоліки такого підходу? Тепер уявіть собі, що ви поділили законодавчі, виконавчі та судові повноваження між трьома групами однокласників. В чому будуть полягати позитивні та негативні сторони цього способу побудови влади?* • Питання 1. *Які теоретичні положення використали батьки-засновники?* Звертається увага на те, що в XVIII ст. французький філософ Ш. Монтеск'є розробив теорію поділу державної влади для запобігання виникненню тиранії та порушенню прав людини. Нагадується, що в США загальнонаціональний законодавчий орган має назву конгрес, складаючись з палати представників та сенату. Главою виконавчої влади є президент. Вищим судовим органом країни вважається верховний суд. Учням наводять приклад з президентським вето, підкреслюючи, що таким чином виконавча влада контролює (стримує) законодавчу. Вказується, що конгрес може подолати вето. • Питання 2. *Чому батьки-засновники намагалися обмежити державну владу?* Школярам говорять, що видатні американці знали про властивість державних органів розширювати свої повноваження. Це загрожувало громадянам порушенням їх прав, створювало небезпеку служіння посадових осіб інтересам певної групи людей, а не усього суспільства. Поділ влади мав на меті зокрема запобігти цьому. Завдання і запитання для закріплення: *які гілки влади існують в нашій державі? Які вони мають повноваження? Чому батьки-засновники вважали за доцільне поділяти державну владу на гілки? Чому вони намагалися їх врівноважити? Навіщо батьки-засновники створили систему стримувань та противаг? Як функціонує ця система в США? Яким чином у вашій школі побудована система управління? Як розподіляються між шкільними керівниками повноваження? Поясніть терміни: поділ влади, система стримувань та противаг, законодавча влада, виконавча влада, судова влада, виконання*

законів.

Урок 12. Тема: *Що таке законодавча влада?* Мета: ознайомитися з роботою конгресу; зрозуміти, яким чином його повноваження обмежуються. • Питання 1. *Що таке конгрес?* Школярам кажуть, що цей орган видає закони, дія яких поширюється на всю територію США. Нагадується, що конгрес складається з палати представників (435 людей) та сенату (100 сенаторів). Учнів просять згадати «великий компроміс», відповідно до якого було розв'язано проблему представництва штатів у конгресі. • Питання 2. *Які повноваження має конгрес?* Вказується, що повноваження цього органу в конституції визначено в різний спосіб. Деякі з повноважень є конкретними. Наприклад, конгрес може вводити загальнодержавні податки, формувати судову систему, оголошувати війну. Інші повноваження носять менш конкретний характер. Зокрема, в конституції говориться, що цей орган відповідає за забезпечення блага Сполучених Штатів Америки. Учнів запитують: що це значить, яким чином конгрес може це робити? • Питання 3. *Як конгрес ухвалює закони?* Зазначається, що цей орган забезпечує благо країни шляхом прийняття законів. Школярам говорять, що законотворча діяльність складається з трьох основних стадій: підготовка законопроекту; підтримання цього документа більшістю членів конгреса; підписання закону президентом. Звертається увага на відмінність понять «законопроект» та «закон». Під час конкретизації згаданих стадій дітей просять уявити собі, що саме так діють представники їх штату в конгресі. Згадуються право президентського вето та можливість конгресменів його подолати. • Питання 4. *Які обов'язки є у представників вашого штату в конгресі?* Зазначається, що для прийняття законів конгресмени мусять добре знати проблеми країни та способи їх розв'язання. Джерелами інформації для них зокрема є спілкування, матеріали ЗМІ, вивчення листів виборців. Конгресмени зобов'язані бути присутніми на засіданнях комітетів та пленарних засіданнях конгреса. Вони знають, що закон може одним громадянам принести користь, а іншим – зашкодити. Пропонується проблемне завдання на тему: *«Як проголосує сенатор Сміт?»* Школярів ознайомлюють із інформацією про шкоду тютюнопаління. Зазначається, що це явище є в США загальнонаціональною проблемою. Щорічно тисячі американців помирають від хвороб, які пов'язані з палінням. Уявний сенатор Сміт представляє в конгресі штат, для якого тютюн є дуже важливою в економічному відношенні сільськогосподарською культурою. Чимало жителів штату вирощують тютюн або виготовляють сигарети. Незабаром в конгресі обговорюватиметься законопроект про заборону паління в громадських місцях. Сенатор Сміт вважає, що не слід дозволяти палити в громадських місцях. Водночас вона розуміє ймовірні збитки тютюнової промисловості в штаті та передбачає зростання безробіття. Учніам кажуть, що сенатор Сміт опинився перед

важким вибором: голосувати на підтримку чи проти згаданого законопроекта. Звертається увага дітей на те, що до першочергових обов'язків сенатора належить захист прав людини. Класу слід розділитися на групи по три-п'ять учнів. Одна з груп буде представляти сенатора Сміт та його помічників. Решта учнів – це «населення штату», який в конгресі представляє сенатор. Після ознайомлення з наведеною вище інформацією школярі відповідають на запитання: *про які права людини йдеться в наведеній ситуації? Які з цих прав є більш важливими? В чому полягає суспільне благо в описаній ситуації? Як слід голосувати сенаторові Сміт?* Далі клас бере участь у «громадських слуханнях». «Населення штату» переконує «сенатора» в тому, як слід голосувати щодо вказаного законопроекта. Потім сенатор обговорить зі своїми помічниками цю проблему, прийме рішення та повідомить клас про його зміст і мотиви. • Питання 5. *Як обмежуються повноваження конгреса?* Зазначається, що конгрес не може ухвалювати закони, що обмежують основоположні права людини. Наводиться уявний приклад, що конгрес заборонив брати участь у виборах громадянам, які не сповідують певну релігію. Дітям кажуть, що якщо президент підпише такий закон, то верховний суд може визнати його неконституційним. Після цього закон втратить силу. **Завдання та запитання для закріплення:** *які вимоги конституція пред'являє до кандидатів в палату представників та в сенат? Знайдіть в конституції те або інше повноваження конгреса, поясніть його. Хто представляє ваш штат у палаті представників та в сенаті? З яких джерел інформації можна про це дізнатися? Знайдіть газетну публікацію про діяльність конгреса. Підготуйтеся до виступу перед класом про зміст прочитаного. Поясніть терміни: законопроект, закон, вето, неконституційний закон.*

Урок 13. Тема: *Що таке виконавча влада?* Мета: зрозуміти завдання виконавчої влади; дізнатися про повноваження президента як глави виконавчої влади; з'ясувати, яким чином конгрес контролює президента. • Питання 1. *Створення виконавчої влади.* Школярам говорять, що батьки-засновники палко сперечалися з приводу того, який обсяг повноважень слід надати виконавчій владі. На їх думку президент повинен був мати досить повноважень, щоб ефективно проводити в життя закони. З іншого боку, він не мусив використовувати занадто велику владу, бо це загрожувало країні тиранічним правлінням. • Питання 2. *Які повноваження має президент?* Зазначається, що творці американської державності, розглядаючи президента як главу держави і лідера нації, наділили його досить вагомими повноваженнями. Зокрема він є: главою виконавчої влади; верховним головнокомандувачем; особою, яка відповідає за зовнішню політику США. Підкреслюється, що президент є єдиною посадовою особою в країні, яка має такі значні повноваження. • Питання 3. *Як конгрес контролює діяльність президента?* Звертається увага на те, що батьки-засновники передбачили в конституції механізм противаг з боку законодавчої влади, який зава-

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

жає главі держави стати диктатором. Зазначається, що більшість важливих питань президент вирішує за участю конгреса. Це насамперед стосується кадрової політики, міжнародних договорів, військових питань, права вето. Так, глава держави призначає за згодою сената впливних чиновників в сфері виконавчої та судової влади. Якщо президент уклав договір з іншою державою, то вимагається згода сената на його дію в країні. Президент керує воєнними діями, але війну може оголосити конгрес. Конгрес також може достроково усунути главу держави з поста за вчинення ним злочину.

• Питання 4. *Дж. Вашингтон був першим президентом.* Повідомляється, що в 1789 р. цю людину було обрано на пост глави держави. На той час американці погано уявляли собі, яким повинен бути президент. Навіть конгресмени не знали, як слід звертатися до президента. Деякі з них вважали, що слід використовувати звернення «Ваша величність». Інші з цим не погоджувались, бо вважали, що джерелом влади є народ і президент отримує повноваження шляхом обрання. Учням розповідають про хлопчика, батько якого був послом в США за часів президентства Вашингтона. Одного дня підлітку пощастило поспілкуватися з президентом. Побачивши Вашингтона, він поклонився і сказав «Ваша величність». Президент заперечив: «Не треба кланятися. Звертайся до мене «містер президент». Хлопчик спитав: «Коли я одного дня спілкувався з королем Пруссії, він сказав мені, що вчився бути королем у свого батька. Ви теж вчилися бути президентом у батька? Чи буде Ваш син президентом після Вас?» Вашингтон відповів: «Я не король. До того ж у мене немає сина. Однак якщо б він у мене був, то не зміг би стати президентом без обрання народом. Повноваження президента в нашій країні визначаються конституцією, яка теж виходить від народу. Вона також лежить в основі повноважень інших посадових осіб». Після вивчення учнями цієї історії їм належить відповісти на запитання: *від імені кого, за словами Вашингтона, приймалась конституція США? Хто надав Вашингтону повноваження? Які важливі ідеї про державу та владу, відомі вам з попередніх уроків, відбиті в наведеній історії про хлопчика?*

• Питання 5. *Який устрій має виконавча влада?* Школярам кажуть, що батьки-засновники не розробили цей устрій. При цьому вони розуміли, що президенту знадобиться допомога в керівництві виконавчою владою. Вони залишили розробку її устрою як завдання на майбутнє для конгреса та першого президента. Пізніше були створені міністерства на чолі з міністрами. Ці посадові особи увійшли до складу уряду. Перший кабінет міністрів складався з чотирьох міністрів, які до того ж були радниками президента. Останній як глава виконавчої влади безпосередньо керує урядом. Сучасний уряд складається з тринадцяти міністрів. Сьогодні у виконавчій владі США, кажуть учням, працює більше чиновників, ніж було населення в перших тринадцяти колоніях разом. Запитання і завдання для закріплення: *прочитайте відповідну статтю конституції та скажіть, які вимоги пред'являються до кандидата у президе-*

нти? Знайдіть в тексті конституції будь-яке повноваження президента та поясніть його. Який орган влади в нашій країні є урядом? Як конгрес та верховний суд можуть контролювати президента? Хто є президентом США? Знайдіть в газетах статтю, яка розповідає про діяльність президента. Підготуйтеся зробити повідомлення класу про зміст прочитаного. Поясніть терміни: імпічмент, міністри, уряд.

Урок 14. Тема: *Що таке судова влада?* Мета: дізнатися, як вона діє. • Питання 1. *Як працює судова влада?* Повідомляється, що суди покликані розв'язувати спори про право та тлумачити закони. Суд також може захистити громадянина від свавілля з боку влади. • Питання 2. *Як побудовано судову владу?* Школярам кажуть, що в країні існують різноманітні суди, які спеціалізуються на розгляді певних категорій справ. Наприклад, федеральні суди розглядають справи, пов'язані з конституцією США та законами федерального рівня. Також ці суди розглядають справи, що стосуються інтересів більш ніж одного штата. Верховний суд – вища інстанція в судовій системі. Його судді, як і судді інших федеральних судів, призначаються президентом за згодою сената. Батьки-засновники вважали, що якщо суддів верховного суду буде обирати народ, то вони не завжди можуть бути неупередженими під час розгляду справ. Суддя зазвичай залишає свою посаду у випадках виходу на пенсію, імпічменту, смерті. • Питання 3. *Що таке питання про конституційність?* Учням говорять, що суди повноважні визнавати дії та рішення органів влади такими, що суперечать конституції. Дітей просять уявити собі, що конгрес ухвалив закон, який зобов'язує населення сповідувати певну релігію. Верховний суд може визнати цей закон неконституційним, після чого закон втрачає силу. Школярам повідомляється така історія. В 50-ті роки ХХ ст. штат Меріленд мав закон, який вимагав від пошукувача посади в органах влади штата присягнути, що він вірить в бога. Чоловік на прізвище Торкасо шукав таку роботу. Йому було відмовлено, бо він не погодився присягати. Торкасо звернувся до суду, вважаючи, що цей закон обмежує право громадян на свободу релігії. Верховний суд погодився з позивачем і визнав закон неконституційним. *Який суд в США очолює судову владу? Чому судді верховного суду призначаються, а не обираються народом? Чи погоджуєтесь ви з такою практикою? Чи правильно те, що верховному суду надано право визнавати неконституційним закон, за який проголосувала більшість конгресменів? Знайдіть в газеті статтю, яка розповідає про діяльність верховного суду. Підготуйтеся, щоб зробити повідомлення класу про зміст прочитаного. Поясніть терміни: тлумачення законів, верховний суд, суддя верховного суду, голова верховного суду, неконституційність закону.*

Урок 15. Тема: *Що таке федеративна держава?* Мета: з'ясувати основні особливості федеративного устрою; зрозуміти його сильні та слабкі сторони; пояснювати, чому батьки-засновники обрали для США саме такий устрій. Про-

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

понується проблемне завдання на тему: *«Що таке федеративна держава?»* Повідомляється, що в такій державі народ не передає всі повноваження центральному уряду. Влада розподіляється між центром, штатами та місцевим самоврядуванням. При цьому певні права народ залишає в себе. Учням пропонують відповісти на запитання: *звідки органи влади в федеративній державі отримують повноваження? Які види органів державної влади існують в США? Чому батьки-засновники обрали для нашої країни федеративну форму устрою?* Далі класу пропонують обговорити відповіді на згадані запитання.

- **Питання 1.** *Яким чином народ розподілив повноваження?* Школярам наводять приклади повноважень федеральної влади: встановлювати податки загальнодержавного характеру; утворювати поштові відділення; контролювати торгівлю між штатами та з іншими країнами; оголошувати війну та керувати військовими діями; друкувати гроші. Наводяться приклади повноважень штатів: встановлювати місцеві податки; створювати державні школи; вводити правила дорожнього руху; регламентувати порядок укладення та розірвання шлюбу; контролювати торгівлю всередині штату. Повідомляються деякі права, які народ залишив собі: вирішення питання про ставлення до релігії; вибір професії та роду діяльності; свобода пересування та вибір місця проживання. Звертається увага учнів, що існують повноваження, які відносяться одночасно до компетенції федеральної влади та штатів. Це зокрема питання оподаткування, охорони здоров'я, сприяння зростанню добробуту населення.
- **Питання 2.** *Верховенство федеральної влади.* Учням говорять, що закони штатів не можуть суперечити конституції США та федеральним законам, які мають більшу юридичну силу.
- **Питання 3.** *Обмеження влади.* Повідомляється, що федеральний устрій, розподіл повноважень між різними рівнями влади слугує меті її обмеження та забезпечення прав людини. Зауважується, що в кінці XVIII ст. деякі американці вважали, що конституція наділила федеральну владу занадто великими повноваженнями. Вони відмовлялись визнавати цей документ доти, доки він не буде доповнений переліком основоположних прав громадян. «Білль про права», таким чином, став ще одним способом обмеження влади в інтересах громадянина. Завдання та запитання для закріплення: *поясніть, що значить федеративний устрій держави? Підготуйте малюнок або схему, яка відбиває функціонування згаданого устрою в США. Визначить, які переваги та недоліки має федеративний устрій. Уявіть собі, що ви разом з батьками-засновниками створюєте нову державу. Які повноваження ви б надали федеральній владі? Які повноваження ви б закріпили за штатами? Які права ви б залишили в компетенції народу? Знайдіть в газетах приклади того, як федеральна влада, штати та місцеве самоврядування використовують свої повноваження. Підготуйте повідомити клас про зміст прочитаного. Поясніть терміни: федеративний устрій, верховенство конституції США та федеральних законів, «Білль про права».*

Ця публікація є конспектом другого та третього розділів підручника громадянознавства. Навчальна книга містить їх ще два: «Як конституція забезпечує твої основоположні права?», «Які обов'язки мають громадяни?» Автори планують ознайомити читачів зі змістом згаданих розділів в наступній статті.

Список літератури: 1. We the people. Student text. Level I. Center for civic education. Eleventh printing. Calabasas, 1996. – 184 P. **2.** *Fraenkel J. R., Kane F. T., Wolf A.* Government and citizenship. Massachusetts, New Jersey. – Prentice Hall, 1990. – 554 P. **3.** *Watt J., Sinfield I., Hawkes C.* Civics today. Toronto, Vancouver, Canada, 2000. – 184 P.

О.В. Кузьменко

КОНСТИТУЦИОНАЛІЗМ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ШКОЛІ

В статті аналізується досвід педагогів США з питання навчання й виховання юних громадян. Обґрунтовується доцільність вдосконалення дидактичної моделі вітчизняного громадянознавства.

А.В. Кузьменко

КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМ КАК ОБЪЕКТ ИЗУЧЕНИЯ В АМЕРИКАНСКОЙ ШКОЛЕ

В статье анализируется опыт педагогов США по вопросу обучения и воспитания юных граждан. Обосновывается целесообразность усовершенствования дидактической модели отечественного граждановедения.

O. Kuzmenko

CONSTITUTIONALISM AS A SUBJECT OF STUDYING IN AMERICAN SCHOOL

The article deals with pedagogical experience of American teachers involved in education of young citizens. The author tends to prove the importance of improvement of the didactic model of Ukrainian civic education.

Стаття надійшла до редакції 16.06.2010